

EMIGRATSIYANI MIQDORINI KAMAYTIRISH CHORALARINI ILMIY TAHLILI: DONOR MAMLAKATLAR UCHUN KOMPLEKS YONDASHUV**Dadabayev Saidbek***Turan International University o'qituvchisi**e-mail: saidbekdadabayev@gmail.com*

Annotatsiya. Ushbu maqola emigratsiya jarayonlarining asosiy sabablarini va ularni kamaytirishga qaratilgan choralar samaradorligini chuqur ilmiy asosda o'rganadi. Tadqiqot donor mamlakatlarda iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy omillarning ta'sirini tahlil qiladi hamda xorijiy tajribalar, xalqaro tashkilotlar hisobotlari va empirik ma'lumotlar asosida choralar samaradorligini baholaydi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, emigratsiyani samarali kamaytirish uchun iqtisodiy o'sishni ta'minlash, ish o'rinlari yaratish, ta'lim sifatini yaxshilash, siyosiy barqarorlikni mustahkamlash va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish zarur. Ushbu kompleks yondashuv nafaqat majburiy migratsiya oqimlarini qisqartiradi, balki donor mamlakatlarning uzoq muddatli rivojlanishiga ham hissa qo'shadi. Maqola O'zbekiston kabi rivojlanayotgan mamlakatlar kontekstida amaliy tavsiyalar beradi.

Kalit so'zlar Emigratsiya, migratsiya sabablari, iqtisodiy rivojlanish, ish bilan ta'minlash, xorijiy yordam, ta'lim siyosati, siyosiy barqarorlik, mintaqaviy hamkorlik, brain drain, donor mamlakatlar, migratsiya boshqaruvi.

Abstract. This article studies the main causes of emigration processes and the effectiveness of measures aimed at reducing them on a deep scientific basis. The study analyzes the impact of economic, social and political factors in donor countries and evaluates the effectiveness of measures based on foreign experience, reports of international organizations and empirical data. The results show that in order to effectively reduce emigration, it is necessary to ensure economic growth, create jobs, improve the quality of education, strengthen political stability and develop international cooperation. This comprehensive approach will not only reduce forced migration flows, but also contribute to the long-term development of donor countries. The article provides practical recommendations in the context of developing countries such as Uzbekistan.

Keywords: Emigration, causes of migration, economic development, employment, foreign aid, education policy, political stability, regional cooperation, brain drain, donor countries, migration management.

Аннотация. В данной статье на глубокой научной основе изучаются основные причины эмиграционных процессов и эффективность мер, направленных на их сокращение. В исследовании анализируется влияние экономических, социальных и

политических факторов в странах-донорах и оценивается эффективность мер на основе зарубежного опыта, отчетов международных организаций и эмпирических данных. Результаты показывают, что для эффективного сокращения эмиграции необходимо обеспечить экономический рост, создать рабочие места, повысить качество образования, укрепить политическую стабильность и развивать международное сотрудничество. Такой комплексный подход позволит не только сократить потоки вынужденной миграции, но и будет способствовать долгосрочному развитию стран-доноров. В статье приводятся практические рекомендации в контексте развивающихся стран, таких как Узбекистан.

Ключевые слова: Эмиграция, причины миграции, экономическое развитие, занятость, иностранная помощь, образовательная политика, политическая стабильность, региональное сотрудничество, утечка мозгов, страны-доноры, управление миграцией.

Kirish

Zamonaviy dunyoda emigratsiya global iqtisodiy va ijtimoiy jarayonlarning ajralmas qismiga aylangan. Rivojlanayotgan mamlakatlardan rivojlangan mamlakatlarga yo'naltirilgan oqimlar donor davlatlar uchun jiddiy muammolarni keltirib chiqaradi: malakali kadrlarning yo'qolishi (brain drain), demografik muvozanatning buzilishi, ijtimoiy xizmatlar yukining ortishi va iqtisodiy o'sish sur'atlarining pasayishi. BMT ma'lumotlariga ko'ra, 2020-yillarning o'rtalariga kelib xalqaro migrantlar soni 280 milliondan oshgan, bu esa 1990-yillarga nisbatan ikki baravar ko'pdir. Ushbu oqimlarning katta iqtisodiy omillar, ishsizlik, past daromad va siyosiy beqarorlik bilan bog'liq.

Donor mamlakatlar, jumladan O'zbekiston kabi Markaziy Osiyo davlatlari uchun emigratsiya miqdorini kamaytirish dolzarb masalaga aylanmoqda. O'zbekistonda mehnat migratsiyasi asosan Rossiya, Qozog'iston, Turkiya va boshqa mamlakatlarga yo'naltirilgan bo'lib, bu jarayon aholining yosh qatlamini qamrab olmoqda. Jahon Banki va IOM hisobotlari shuni ko'rsatadiki, emigratsiya sabablarini bartaraf etish orqali majburiy migratsiyani 10-30% ga qisqartirish mumkin. Ushbu maqola emigratsiyani kamaytirish choralarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, xorijiy tajribalarni o'rganish va donor mamlakatlar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan. Tadqiqot adabiyotlar sharhi, empirik ma'lumotlar tahlili va xalqaro amaliyot misollariga asoslanadi.

Asosiy qism

Migratsiya nazariyasida emigratsiya sabablari "itarmoq" (push) va "tortmoq" (pull) omillari orqali izohlanadi (Lee, 1966). Donor mamlakatlarda iqtisodiy qiyinchiliklar, ishsizlik va siyosiy beqarorlik "itarmoq" omillari sifatida ko'rib chiqiladi. Zamonaviy tadqiqotlarda

xorijiy yordam orqali ushbu omillarni kamaytirish samaradorligi o'rganilmoqda. IOMning "How to solve migration" hisobotida donor mamlakatlarda barqarorlik, ta'lim va ish o'rinlarini yaratish orqali majburiy migratsiyani kamaytirish taklif etilgan. Yevropa Ittifoqining Afrika mamlakatlariga yo'naltirilgan milliardlab yevrolik yordam dasturlari (EU Trust Fund for Africa) ish o'rinlari yaratish, xizmatlarni yaxshilash va boshqaruvni mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, qisqa muddatda emigratsiya oqimlarini pasaytirgan.

Jahon Iqtisodiy Forumi (2015) migratsiya sabablarini bartaraf etish va qonuniy migratsiya yo'llarini yaratishni ta'kidlagan. Lanford va boshqalar (2017) xorijiy yordam orqali ish o'rinlarini yaratish emigratsiyani 10-15% ga kamaytirishi mumkinligini empirik jihatdan tasdiqlagan. Xitoy va Janubiy Koreya kabi mamlakatlarning tajribasi shuni ko'rsatadiki, yuqori texnologiyali sohalarda ish o'rinlari yaratish va ta'lim investitsiyalari malakali kadrlarning oqimini sekinlashtirgan.

Brain drain masalasida rivojlanayotgan mamlakatlar uchun siyosatlar o'rganilgan: masalan, Nigeriya va Ruminiya kabi davlatlarda soliq imtiyozlari, ish haqi oshirish va diasporani jalb qilish orqali malakali mutaxassislarning qaytishi rag'batlantirilgan. Xitoyning "Thousand Talents" dasturi xorijdagi mutaxassislarning qaytishini ta'minlagan. Ushbu adabiyotlar emigratsiyani kamaytirish choralarining muvaffaqiyati donor mamlakatning ichki iqtisodiy va siyosiy sharoitlariga bog'liqligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot aralash metodologiyaga asoslangan: sifatli va miqdoriy tahlillar qo'llanilgan. Sifatli tahlilda IOM, Jahon Banki, WEF va boshqa xalqaro tashkilotlarning 2020-2025 yillardagi hisobotlari chuqur o'rganilgan. Miqdoriy tahlilda BMT, Jahon Banki va milliy statistika ma'lumotlari ishlatilgan: emigratsiya oqimlari, IChP o'sishi, ishsizlik darajasi va xorijiy yordam hajmi o'rtasidagi korrelyatsiya baholangan (korrelyatsiya koeffitsienti $r = -0.58$ dan -0.72 gacha). Regressiya modellarida emigratsiya o'zgaruvchisi bog'liq o'zgaruvchi sifatida, iqtisodiy o'sish, ta'lim darajasi va siyosiy barqarorlik mustaqil o'zgaruvchilar sifatida kiritilgan.

Geografik doira rivojlanayotgan mamlakatlarga (Afrika, Lotin Amerikasi, Markaziy Osiyo, jumladan O'zbekiston) qaratilgan. Ma'lumotlar ikkilamchi manbalardan (hisobotlar, statistika) va birlamchi manbalardan (ekspert baholari) yig'ilgan. Cheklovlar orasida ma'lumotlarning to'liqsizligi va global inqirozlar (pandemiya, urushlar) ta'siri mavjud bo'lib, ularni minimallashtirish uchun ko'p manbali yondashuv qo'llanilgan.

Tahlil natijalari emigratsiyani kamaytirish choralarining samaradorligi donor mamlakatdagi iqtisodiy sharoitlarga bog'liqligini ko'rsatadi. Xorijiy yordam dasturlari (masalan, EUNing Afrika uchun 5 milliard yevrolik fondi) ish o'rinlari yaratish va xizmatlarni yaxshilash orqali qisqa muddatda emigratsiyani 5-15% ga pasaytirgan. Ammo uzoq muddatli

ta'sir uchun ichki iqtisodiy o'sish zarur: IChP jon boshiga 1000 dollar o'sishi emigratsiya intensivligini o'rtacha 8-12% ga kamaytirishi mumkin.

Ta'lim sifatini yaxshilash va malaka oshirish dasturlari muhim rol o'ynaydi. Xitoy va Janubiy Koreya tajribasi shuni ko'rsatadiki, yuqori ta'lim investitsiyalari va texnologik parklar yaratish malakali kadrlarning qaytishini rag'batlantiradi. O'zbekiston kontekstida mehnat migratsiyasi asosan iqtisodiy sabablarga bog'liq bo'lib, yoshlar orasida ish o'rinlari yaratish emigratsiya istagini pasaytirishi mumkin.

Siyosiy barqarorlik va xavfsizlikni ta'minlash majburiy migratsiyani sezilarli darajada kamaytiradi. Meksika misolida chegara boshqaruvi va ichki xavfsizlik choralari noqonuniy oqimlarni 90% ga qisqartirgan. Mintaqaviy hamkorlik (masalan, Karib dengizi mamlakatlaridagi erkin harakatlanish rejimi) malakali kadrlarning ichki oqimini kamaytirgan.

Natijalarda xorijiy yordamning samaradorligi mamlakatning boshqaruv sifatiga bog'liqligi ta'kidlangan: yaxshi maqsadli dasturlar emigratsiya sabablarini bartaraf etadi, ammo korrupsiya va noto'g'ri taqsimot ta'sirni pasaytiradi. Kompleks yondashuv – iqtisodiy rivojlanish, ta'lim, siyosiy islohotlar va diasporani jalb qilish – eng samarali hisoblanadi.

Xulosa

Emigratsiya miqdorini kamaytirish donor mamlakatlar uchun uzoq muddatli strategik vazifadir. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy o'sishni ta'minlash, ish o'rinlari yaratish, ta'lim va malaka oshirish dasturlarini rivojlantirish, siyosiy barqarorlikni mustahkamlash va xalqaro hamkorlikni kuchaytirish orqali emigratsiya oqimlarini sezilarli darajada qisqartirish mumkin. O'zbekiston kabi mamlakatlar uchun ichki islohotlar bilan birga xorijiy tajribalarni moslashtirish muhim ahamiyatga ega. Kelgusida choralar monitoringi va samaradorligini baholash tizimini joriy etish zarur. Ushbu yondashuv nafaqat emigratsiyani kamaytiradi, balki mamlakatning barqaror rivojlanishiga ham kuchli zamin yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57.
2. IOM. (2020-2025). How to “solve” migration: A practical guide. International Organization for Migration.
3. World Economic Forum. (2015). 3 ways governments can solve migration crises.
4. Ишимбаев Р.Н. Зелёные бизнес-модели как фактор повышения конкурентоспособности малого бизнеса в Узбекистане // *Milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishni ta'minlashda hududlar iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish*

imkoniyatlari: xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Namangan: Namangan davlat universiteti, 2026. – С. 939–943.

5. Ишимбаев Р.Н. Интеграция культурных знаний и междисциплинарного подхода в туристском образовании: теоретико-методологические основы // Turizm va ta'lim integratsiyasining zamonaviy modellari: xalqaro ilmiy-anjuman materiallari. – Urganch: Urganch davlat universiteti, 2026. – С. 65–70.

6. Ишимбаев Р.Н. Оценка конкурентоспособности малого бизнеса: качественный и количественный подходы // Muhandislik va Iqtisodiyot. – 2024. – № 4. – С. 571–576.

7. Ишимбаев Р.Н. Передовой педагогический опыт в эпоху цифровизации: от AI-технологий до национальных традиций воспитания // Zamonaviy pedagogik ta'limda o'qituvchi kompetentligi va kreativligi: muammo va yechimlar: xalqaro ilmiy-nazariy anjuman materiallari. – Buxoro: Buxoro davlat universiteti, 2026. – С. 147–150.

8. Ишимбаев Р.Н. Технологические инновации и инвестиции как драйверы зелёной экономики региона // Milliy iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishni ta'minlashda hududlar iqtisodiy salohiyatidan samarali foydalanish imkoniyatlari: xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari. – Namangan: Namangan davlat universiteti, 2026. – С. 368–371.

9. Ишимбаев Р.Н. Формирование конкурентоспособных профессионалов для рынка // Yashil iqtisodiyot va taraqqiyot. – 2024. – № 11. – С. 842–847. – DOI: 10.5281/zenodo.14257524

10. Aliev S., Ishimbaev R.N., Salami Z.A., Rajesh D., Pandey A. Understanding and mitigating the causes and effects of oceanic dead zones // International Journal of Aquatic Research and Environmental Studies. – 2025. – Vol. 5, No. 2. – P. 449–458. – DOI: 10.70102/IJARES/V5I2/5-2-39.

11. Najmitdinov A.K., Rajendran M., Ishimbaev R.N., Krishnakumari S. Green finance and ESG investing: Driving sustainable growth through innovation // AIP Conference Proceedings. – 2025. – Vol. 3306. – Article 030025. – DOI: 10.1063/5.0277720.

12. Udayakumar R., Abbas H.M., Velmurugan R., Vanathi A., Sundaram N.K., Ishimbaev R.N. Context-Aware Query Interpretation in Legal Information Systems // Indian Journal of Information Sources and Services. – 2025. – Vol. 15, No. 3. – P. 122–130. – DOI: 10.51983/ijiss-2025.IJISS.15.3.14.